

Kertész Jenő

REQUIEM TÖBB SZÓLAMRA

„Ha van Isten, földtől a fényes égig

Rángasson minket végig.

Ne legyen egy félpercnyi békességünk,

Mert akkor végünk, végünk.”

Ady Endre: Nekünk Mohács kell

Bevégeztetett. „Eli, Eli lama Sabactani!” A Nagy-Trianon palota, azon az ominózus június eleji napon, egy sokat próbált, megsemmisítésre ítélt nemzet keresztre feszítésének helyszíne. A stigmák láthatók. Sőt, bizonyos történelmi és politikai légkör változásai alkalmával sokak számára még kínzóan újból sajgók. Hiszen tagadhatatlan: a történelem folyamatai során egy láncreakció elindult. Ferdinand Foch francia tábornagynak a békediktátumról alkotott véleménye: „Ez nem béke, csak fegyverszünet húsz évre.” E döntés ódiума máig érezhető. „A Hirosimára ledobott atombomba fölrobbanásától új időszámítás kezdődött el a világon” – írja tanulmányában Csoóri Sándor. Majd folytatja: „Pedig ma már látszik, Trianon volt az első nagyhatású »atombomba«, amely következményeivel

vált igazán azzá: húsz év múlva miatta robbant ki újabb háború.”¹ Akit egy picit is gyötör szétdarabolt múltunk gondolata, utódain keresztül is talán megmarad magyarnak az elkövetkező száz évben, az utódállamok erőszakos asszimilációs politikája ellenére.

Nem tudom, higgyek-e a karmában? A Monarchiában, távol egymástól születtek a szüleim, apám az erdélyi Besztercén, anyám Hajdúszoboszlón, és a második világháborút követően házasodtak össze. Mindkettejüknek születésüktől fogva csak okmányadat maradt a szülőváros. Sohasem éltek ott. Függetlenül egymástól is zavaros időket éltek át. Mindketten a kolozsvári Házsongárdi temetőben nyugszanak. De visszatérve a karmára... Felmenőim és közvetlen családtagjaim közül senki sem ott halt meg, ahol megszületett.

Az 1800-as évek vége fele, a néhai Bethlen és Kornis család birtokán található Somkeréken napvilágot látott apai nagyapám. Mint mozdonyvezető, szakmájából adódóan belakta Erdélyt (Sepsiszentgyörgy, Brassó, Kolozsvár), és nagyjából keresztülutazta az akkori birodalmat. 1918-ban, a piavei ütközetben a kilótt mozdonyában halt hősi halált. A családi legendárium szerint nagyon büszke volt mesterségére. Ebben a korszakban a mozdonyvezetők napjaink úrhajósaival lehetnek egyenrangúak. Boldog békeidőkben is egy-egy útja több napig is eltartott a Brassó–Kolozsvár–Budapest–Fiume útvonalon. A Santa Mariától az Apollo–11-ig rögzös út vezet, kitérővel a gőzmozdonyon és a robbanómotoron át. Talán egyféle morbid, post mortem vigasz, hogy nem kellett megélnie Nagy-Románia idejét, amikor az ugyancsak mozdonyvezető sógora – Feri bácsi, nagyanyám öccse – a kolozsvári pályaudvaron nyugdíjazásáig állandó tolatásra volt ítélve: valamennyi román nyelvizsgáján visszatapsolták. Úgy tűnik, az akkoriban nemcsak Erdélyt, hanem egész Romániát behálózó, Diósgyőrött gyártott vasúti sínek, amelyeket jóvátétel fejében, vagy csak úgy, a győzteseknek dukáló privilégiumként a román fosztogató seregek Magyarországon is felszedtek, megkövetelték a helyes román nyelvtudást.

Apai nagyanyám oldalága révén a család román „hajtással” is büszkélkedhetett. Nagyanyám húga a naszódi pópa feleségeként

¹ Csoóri Sándor (2002): Mennyezetről lezuhant csillár. *Hitel*, 15. évf. 1. sz.

néhány derék román hazafit hozott a világra. Apám még gyerekként, Ferenc József idejében hosszabb időt is nyaralt náluk. Mesélte, mindig rácsodálkozott, hogy a paplakban ketyegő ingaóra a toronyórához képest mindig egy órával többet mutatott. Amikor egyszer szóvá is tette, a pápa csak titokzatosan mosolygott, ahelyett, hogy hetykén rávágta volna: „Fiacskám, ez a bukaresti idő és nem ártana, ha te is mihamarabb hozzászoknál!”

Gyerekként számtalanszor nyálaztam át anyám titokzatos családi albumát. Valamilyen rejtélyes okból nem volt benne az anyai nagyapám, aki még 1916-ban elesett az orosz fronton. Amolyan titokfelhőben lebeg az emléke. Azóta sem tudom, miért... De úgy látszik, a gondolat nyugton hagyott, és nem éreztem lényegesnek, hogy utánajárjak. Hiszen anyai nagyanyámon kívül egyik nagyszülőmet sem ismerhettem.

Az album képein olyan személyek is szerepeltek, akiket sohasem láttam. Vagy azért, mert születésem előtt elhagyták e fizikai világot, vagy mert a világpolitika nagy kártyaosztói valamerre, számomra elérhetetlennek tűnő helyekre keverték őket. „Ez itt a bátyám. Géplakatos” – mutatta néhai anyai nagyanyám. „Talán most Beregszászon él.” E barnuló, századfordulós fényképről egy nyakkendőös fiatalember mosolyog rám és az akkori békeidőkre. A kép készítésekor még nem hallhatott a szovjet körülményekről. Apám elmondása szerint 1916-ban a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium diákjaként találkozott először a „dicső román hadsereg” képviselőjével. Tiszt vagy altiszt lehetett, és jól beszélt magyarul. Rosszul öltözött, bocskoros katonák élén hangoskodott. Feltehető, hogy egy k.u.k. alakulatból dezertált a Kárpátokon túlra. Szerencsésebb lehetett, mint a későbbi nagy román író Liviu Rebreanu fivére, akit szökését követően az akkor magát még semlegesnek valló Románia visszatoloncolt, és akit hazaárulóként felakasztottak.² Az illető magához rendelte a megszeppent diák apámat, és szaftos káromkodások kíséretében letépte a cserkészjelvényét. Sajgó nyaklevessel eresztette útnak.

² Liviu REBREANU (1983): *Akaszttak erdeje*. Böződi György ford. Kolozsvár, Dacia.

Szimbolikus találkozás! Előrevetítve a sokat ígérő jövőt. Apám első, a dáko-román eszme nevében begyűjtött pofonja. Nincs vége. Lesz még benne része elégszer, hiszen a már említett „húszéves fegyverszünet” idején többezer erdélyi magyarral, a román fővárost magyarsítani kényszerült.

Ez időben a bolygók állása szinte mindenben kedvezett Romániának. A két világháború között a Prahova vidéki olajmezők vonzották a nyugati hatalmak befektetőit, akik úgy a fővárosban, mint Ó-Románia egész területén jelentős beruházásokat kiviteleztek. Egyes gazdaságtörténelmi vélemények szerint a fekete csütörtököt követő világgazdasági válság – pontosan a fenti tényeknek köszönhetően – a már Nagy-Románia e részét kevésbé sújtotta. Ez alatt Erdélyben, az ortodox és görögkeleti egyház román „részlege” szorosan tolakodott egy ideológiai térhódítás irányába, egy dühöngő nacionalista, sovíniszta és antiszemita segédlet kíséretében. Ne feledjük, ekkor még Erdély-szerte jelentős, magát magyarnak valló, Trianont fájlaló zsidó közösség vállalta a magyar sorsközösséget. (Hiányuk az 1960-as éveket követően vált szembetűnővé, amikor törvényesen élhettek a kivándorlás lehetőségével.) A király felkérésére a Nemzeti Keresztény Párt színeiben Octavian Goga (Ady Endre állítólagos barátja és iskolatársa a zilahi Wesselényi gimnáziumban, majd Ady csucsai hozományának, a Boncza-kastélynak Ady halála utáni megvásárlója) kormányt alakított. „Itt nem folyik más, mint a román fajnak az a törekvése, hogy úr legyen a maga földjén” – hirdette. Hét pontban fogalmazta meg a nacionalista intézkedő programját, amely túlnyomórészt a zsidóságot sújtotta. „Zsidó- és magyarmentes Romániát akarunk!”³ Ez lesz majd Corneliu Zelea⁴ jelmondata is. Folyt „Románia románosítása”. E kifejezés nem tőlem származik. Lucian Boia kortárs román történész idevonatkozó művének címe.⁵ Boia napjaink egyik legobjektívebb történésze.

³ LIPCSEY Ildikó (2008): *Utak és tévutak*. Budapest, Codex Print.

⁴ Corneliu Zelea Codreanu, a Vaszgárda egyik alapítója.

⁵ Lucian BOIA (2015): *Cum s-a românizat România*. București, Humanitas.

Bukarest felemás módon spontán magyarosodik. Akár a kuruc időkig visszatekintve már létezett magyar közösség Bukarestben. A 19. század második felében szükségét érezték az anyanyelvet és a kultúrát támogató egyesületeknek. Ezeknek fő célja az állandóan leselkedő asszimilációs veszély mérséklése volt.⁶ Apám is a román fővárosba kényszerítette a megélhetés. Erdély-szerte stagnált a gazdaság. Itt ismerte meg első feleségét, egy német nőt, és itt alapított családot. Az 1930-as évek elején született (apai részről) nővérem, aki irigylésre méltóan, könnyedén szívta magába a magyar, a német és – törvényszerűen – a román nyelvet. A későbbiekben eseménydús, olykor hányatott élet adatik számára.

Megsárgult fekete-fehér fényképek igazolják, hogy apámék nagy élvezettel vettek részt a kulturális és egyházi életben. Lelkes református lelkész a jótékonysági mozgalmakban gyűjtött tőkéből vásárolta azt az autóbust, amellyel reggelente egybegyűjtötte a magyar nyelvű iskolába igyekvő gyerekeket, és maga szállította őket oda és vissza. Így járt magyar iskolába a nővérem is. A bécsi döntést követően apám, valamilyen igazoltatás során, nézeteltérésbe keveredett a Vaszgárdával. Horribilis anyagi veszteségek árán az akkor magyarországi nagykövet Bárdossy László (későbbi miniszterelnök) segítségével kénytelenek voltak áttelepülni Magyarországra. Rövid lágeréletet követően a család szétesett, mivel a jövőző apámat beszippantotta a háború, és a magát otthontalannak érző feleség nem találta a helyét ebben a Harmadik Birodalom perifériáján vergődő világban.

Nővérem Észak-Erdélybe, idegenekhez került. A német feleség és a különben németül jól beszélő nagyanyám annak tudatában, hogy apám eltűnt a keleti fronton, az oroszok előtt 1944-ben elindultak Németország felé. Nagyanyám útközben megbetegedett, és a végzet a magyarországi Tabon érte. Menye eljutott Németországba, ahol mondhatni a háború romjain tudott egzisztenciát teremteni. Mivel jól beszélt angolul (Bukarestben is diplomáciai területen dolgozott), Dachauban az amerikai hadseregnek tolmácsolódott.

⁶ Hilda HENCZ (2013): *Bucureștiul maghiar*. București, Editura Pro Universitaria.

Közben apám, szerencsés módon életben maradt. 1947-ben csontvázra fogya, skorbutosan, tetvesen és némi frissen szerzett orosz nyelvtudást felszedve szabadult a szovjet hadifogságból. A Romániához újra visszacsatolt Partiumban talált rá a még kiskorúnak számító nővéremre. A Dachauban letelepedett német feleségtől körülményesen, „levelezve”, diplomáciai segítséggel az USA-követségen keresztül váltak el (akkor még nem volt NSZK-képviselő). A Partiumban ismerte meg a hajdúságból elszármazott, kétgyerekes, elvált anyámat, és rövidesen összeházasodtak. Lánya az 1960-as évek elején, anyai hívó szóra, hivatalosan kitelepült az NSZK-ba. Nyugdíjasként hunyt el 2014-ben.

A trianoni diktátum okozta nemzeti traumáról könyvtárnyi alkotás született, amelyet a teljesség igényével lehetetlen lenne felsorolni. Kós Károly, Bánffy Miklós, Nyíró József, Ligeti Ernő és a legújabbak egyike, Köntös-Szabó Zoltán stb. Nélkülözhetetlen szükség volt a Kós Károly-i, kitartó hozzáállásra és a sebtében felmelegített, 1867 óta Csipkerózsika-álomban szendergő, Cserei Mihály- és Apor Péter-féle transzvilvanizmusra. És én csak Erdélyről gondolkodom, hiszen a sors idekötött. Tudom, mi történt Felvidéken, a Vajdaságban, a kérészéletű „Lajtai Bánságban”. Szerencsére apám jelentős magánkönyvtárral rendelkezett, és én faltam a tiltott könyveket. Somogyváry, Makkai Sándor, Gulácsi Irén stb.

Talán egy követendő példa – a túlélhetetlen túlélésének receptje – a marosvécsi 1926-os Helikon munkaközösség megalakulása. Az erdélyi magyarság arra kényszerült, hogy saját társadalmi és politikai intézményeket szervezzen a szociális és erkölcsi védelmének érdekében. Ezek nem gördülékeny „műveletek” voltak a balkáni mentalitásra épített hatalommal szemben, amelynek viszont a román nemzetállam ügyének győzelme volt a célja, ezért a magyarság identitása ellen állandó nyomást gyakorolt. A tudat, hogy Horthy revizionista lázban tartotta a mindenkori magyar öntudatot, sejtethetett némi reményt a határon túli magyarok körében. Tudom, ma is vitát váltanak ki a vélemények. Káros volt-e Erdély kettészakítása a második bécsi döntés idején? Hogy etnikai zűrzavart okozott, az biztos. Délre szakadt, ősi magyar városok és falvak ürültek ki a távozó magyarok után, ahová

a románság szívesen fészkelte be magát. Például a Kolozsvártól harminc kilométerre elterülő Torda (és Aranyosgyéres), amely román kézen maradt, szinte egyik napról a másikra cserélt identitást. Még a jellegzetesen magyar tordai mézeskalács és a tordai pecsenye is eltűnt a történelem útvesztőiben.

Utólag könnyű okosnak lenni. Mert talán Trianon, a magába gyűjtött fogalmakkal együtt, kimaradhatott volna, ahogyan Alexandru Averescu hadseregpáncsnok és „történész” 1891-ben írt munkája is, amely alapján később, az antant segítségével 1916-tól megindították a területszerzést. A Csoóri Sándor által említett „atombomba” később is robbant, ha csak a bécsi döntést követően Dél-Erdélyben maradtak kálváriáját, vagy a háború végnapjaiban a Maniu-gárda vérengzéseit említjük. Ne feledkezzünk meg a háború utáni bácskai és a kárpátaljai, pontosabban szolvai hungarocídiumokról se!

„A demokratikus Románia minden állampolgárának, így a magyar népnek is a szülőanyja lesz!” Ezzel a Groza-kijelentéssel rajtolt a háború utáni romániai magyar élet. Viszont olyan szólamok is hallhatók, amelyek szerint: „Romániában akkor lesz demokrácia, ha minden magyar Magyarországra és minden zsidó Palesztinába távozik.”⁷ Inkább ez utóbbi eszme nyomása alatt élt a felnövekvő új nemzedék (jómagam is), fűszerezve a Ceaușescu-korszak válogatott zaklatási módszereivel. Ennek eredményeként többen megfutamodtunk, disszidáltunk (én is), hagyva, hogy valamilyen módon a nemzeti önazonosságáért fuldokoló románság építesse zavartalanul az elképzelt új Rómát. Újból Lucian Boia idézem saját fordításomban: „így a dolgok állása, nehéz megérteni, hogy megannyi román, folytonosan Erdély jövőjéért aggódik. Számukra a magyarság legcsekélyebb rezdülése gyanúsnak és potenciálisan veszélyesnek tűnik. A valóság teljesen más. A magyarok az Erdélyért (és a többi területükért) folytatott harcot elvesztették. Semmi, amit mostanság kezdeményeznek nem Erdély meghódítására irányul, hanem egy elkeseredett védekező hadállás, hogy a magyar kisebbségből és annak identitásából mentsek, ami még menthető”.

⁷ LIPCSEY 2008.

Jómagam mint harminc éve megfutamodott most néha hazajárok és vezeklem. Sok ismerős meghalt, de valószínűleg nem otthon, mert a Házsongárdi temető is rohamosan románosodik. Poszler Györgyöt idézve: „A város megvan, de megváltozott. Az iskola megmaradt, de sokat szenvedett. És még a csillagokról sem tudom, ugyanazok-e. Ott vagyok, de mégsem egészen. Itt, a távolban jobban érzem az odatartozást. Ott, a közelben jobban érzem az elszakadást.”⁸

⁸ POSZLER György (2005): *A „másik” város*. Kolozsvár, Komp-Press.